VASILE VOICULESCU – FROM HESYCHASM TO THE GREAT RELIGIOUS POETRY

Doina POLOGEA
"Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract: Vasile Voiculescu's religious poetry can be divided into two stages. The thin red line that separates them is marked by the poet's participation at The "Rugul Aprins" Movement, during the course of which he appropriates the hesychastic practice. One may remark significant differences between the poems published before 1948 and those that followed his partaking at The Rugul Aprins. There ensues a qualitative leap, a substantial enrichment of his poetry, raised to the highest steps of spiritual experience.

Keywords: poetry, hesychasm, prayer, experience, communism.

„Expresia cea mai înaltă şi pură a credinţei şi sentimentului religios din întreaga literatură română se află în opera marelui poet Vasile Voiculescu"[1] scria Bartolomeu Valeriu Anania în volumul „Din spumele mării„ în capitolul „Poezia religioasă modernă. Mari poeţi de inspiraţie creştină." Bartolomeu Valeriu Anania trece un fir roşu, despărţitor printre poeziile religioase ale poetului, separându-le pe cele publicate până în anii 1944 de cele aflate sub flama "rugului aprins", identificând modalităţi de expresie diferită ale sentimentului religios, pe măsură ce poetul îşi creşte aripile suişului lăuntric, ridicându-se la alte trepte, în efortul de unire a omului cu Dumnezeu.

Se ridică o întrebare referitoare la impactul pe care l-a avut participarea poetului la Mişcarea Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim, reflectat în poeziile pe care acesta le-a scris în perioada 1948-1958, până la arestarea sa.

Organizaţia culturală "Rugul Aprins" se formează treptat începând cu 1945. Simbolistica „rugului aprins" reprezintă focul etern al credinţei care nu se mistuie, rugăciunea neîncetată a lui Hristos (cu trimitere la rugul văzut de Moise în pustietate care ardea şi nu se prefăcea in cenuşă). Grupul va activa până în 1948 (când va fi scos în afara legii), fiind format dintr-un nucleu de intelectuali laici şi monahi care îşi propunea păstrarea valorilor ortodoxe, a dreptei credințe, opunându-se tăvălugului rusesc.

In cadrul întâlnirilor de la Mănăstirea Antim, subiectele abordate cu predilecție erau: Isihasmul, Iisus-Logosul întrupat, Păcatul originar, Scena și altarul, Rugăciunea Inimii, Exegeza smochinului neroditor și blestemat, etc.. Părintele Ioan „cel străin"(Ivan Kulighin), refugiat rus de la Mănăstirea Valaam, care adusese cu sine practica rugăciunii inimii a fost axul moral și spiritual, duhovnic și părinte duhovnicesc în adevăratul sens al cuvântului, pentru toți nou-născuții întru Rugăciunea lui Iisus. În ajunul plecării sale, el i-a încredințat lui Sandu Tudor continuarea misiunii sale. Odată cu instalarea puterii comuniste in România, organizația va intra in vizorul securității, din cauza temerii organelor represive legate de apropierea dintre Biserică și intelectuali. Monahul Ivan Kulîghin va fi primul arestat și trimis in U.R.S.S, unde va primi condamnarea la 25 de ani muncă silnică. Religia trebuia să dispară și laolaltă cu ea întreaga cultură națională.

[1] Valeriu Anania-Poezia religioasă modernă.Mari poeţi de inspiraţie creştină, în *Din spumele mării*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 164

BDD-A21927 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:56 UTC)

Intâlnirile din cadrul "Rugului Aprins" au continuat până pe la jumătatea anului 1948. In anul 1950, Sandu Tudor este arestat si condamnat la 5 ani de muncă silnică, iar dupa eliberare se va retrage la Mănăstirea Rarău, hirotonit cu numele de Daniil. Prigoana adevărată va incepe dupa 1956 când incep noi arestari in România, după modelul celor din U.R.S.S. Ministrul de interne în regimul comunist, Alexandru Draghici susţinea prezenţa unei conspiraţii legionare în interiorul Bisericii Ortodoxe Romane care trebuie eradicată.("*Misticismul* va fi asociat tot mai des cu spiritual legionar. Astfel, s-a confecţionat, în acei ani *eticheta* politică a arestărilor masive."[2]) Vor fi mai multe valuri de arestări. In 14 iunie 1958 au fost arestaţi: Alexandru Teodorescu (Sandu Tudor), Benedict Ghiuş, Roman Braga, Sofian Boghiu, Felix Dubneac, Arsenie Papacioc, Alexandru („Codin") Mironescu, Gheorghe Văsâi şi Şerban Mironescu. In 29 iulie: Nicoale Rădulescu şi Dan Grigore Pistol. In 5 august: Vasile Voiculescu şi Gheorghe Dabija. Au mai fost arestaţi ulterior Dumitru Stăniloaie, Nichifor Crainic, Paul Constantinescu, Constantin Joja, Alexandru Elian, Antonie Plămădeală, Petroniu Tănase, Bartolomeu Valeriu Anania şi altii.

Ei vor fi incluşi în ceea ce în arhivele Securităţii a rămas sub numele de "Lotul Teodorescu Alexandru şi alţii". Procesul , formal şi cu uşile închise va începe la 29 octombrie 1958. Intregul grup de la Antim va fi condamnat la închisoare în urma sumbrei Sentinţe numărul 125 din 8 noiembrie 1958, hotărîtă de Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militară - Colegiul de Fond. Dosarul 2164/1958 se închide în şedinţa din 29 octombrie 1958, cînd inculpaţii sunt acuzaţi, în majoritate, de „crimă de uneltire contra ordinei sociale şi pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare şi mişcării revoluţionare". [3]"Rugul Aprins" era considerat ca fiind „o organizaţie subversivă ."Cu rugul vostru aprins aţi vrut să daţi foc comunismului!" –i-a strigat lui Sandu Tudor un anchetator.

Sentinţele vor fi între 5-25 ani, iar Sandu Tudor va primi pedeapsa cea mai grea, 25 de ani (va fi încarcerat la Aiud, unde a decedat la data de 17 noiembrie 1962). Poetul Vasile Voiculescu a fost condamnat la cinci ani de temniţă, la Aiud. Nu i-a ispăşit pe toţi. Cu sănătatea distrusă de anii de temniţă, Vasile Voiculescu avea să fie graţiat în data de 28 aprilie 1962, prin Decretul nr. 291 al Consiliului de Stat. A murit un an mai târziu , la 26 aprilie 1963.

Este posibil să fie studiat impactul participării poetului Vasile Voiculescu la mişcarea *Rugul aprins*, dîra auriferă lăsată de practicarea rugăciunii inimii asupra versurilor sale? Puţini critici literari ar avea în dotare un aparat atât de fin. Mari iubitori ai poeziei lui Vasile Voiculescu au încercat însă să sublinieze saltul, detenta poetică obţinută în această aventură spirituală, diferenţele dintre poeziile primelor sale volume (între care „Pîrgă" din 1921," Poeme cu îngeri" din 1927, „Destin", din 1933) şi poemele apărute după moartea sa, în volumele „Clepsidra" din 1983, „Călătorie spre locul inimii"(1994) şi „In grădina Ghetsemani (Antologie de poezie mistică)" din anul 2009.

Bartlomeu Valeriu Anania, în volumul „Din Spumele mării" observă că poeziile de inspiraţie religioasă din primele volume ale lui Vasile Voiculescu sunt „mai mult exterioare, neangajate, abordând doar câteva teme biblice pe marginea cărora se brodează un comentariu sau o semnificaţie."[4] In volumul „Poeme cu îngeri" apare sacralizarea mediului autohton, universul poetic transfigurându-se prin prezenţa fiinţelor cereşti, văzute pretutindeni. Ingerul este mai mult decât un simbol, este firul care-l leagă pe om de divinitate, prilej al încărcării lumii cu o dimensiune în plus, cea transcendentă. Această poezie însă, subliniază Bartolomeu

[2] Ioana Diaconescu-*Lotul Rugul Aprins.Preoti şi martiri.*Sofian Boghiu, în România literară nr.46. 7 noiembrie, 2014

[3] Ioana Diaconescu-*Rugul aprins al Maicii Domnului*, Condamnarea 8 noiembrie 1958, sentinţa nr.125, în România literară nr.1-2 din 2013

[4] Op.cit., pag.164

BDD-A21927 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:56 UTC)

Valeriu Anania este ,,încă departe de a-l reprezenta plenar pe poetul religios. "Doar prin mijlocirea reuniunilor spirituale de la Mănăstirea Antim, poetul ,,face din isihasm nu numai un obiect de studiu, ci şi universul unei aventuri spirituale din care poezia sa va beneficia din plin (…). El nu trăieşte starea de extaz, adică de revărsare a spiritului înafară, ci pe aceea de entaz, înmănunchere a sufletului în propriul său interior, o perpetuă angajare în urcuşul lăuntric, până acolo unde se consumă Logodna contemplaţiei noetice, punctul de întâlnire şi de uniune a omului cu Dumnezeu.(…) Arta însăşi devine rugăciune."[5]

O precizare necesară în privinţa înţelesului ,,isihiei" găsim tot la Bartolomeu Valeriu Anania, în volumul ,,Rotonda plopilor aprinşi": "E vorba de o pace interioară care este, în acelaşi timp, nepace, nelinişte.(…) Isihia e o linişte creatoare, neastâmpărată, în continuă mişcare, dar nu rotire pe orizontală, ca aceea a vulturilor, ci o largă înşurubare pe verticală,ca învârtirea iederii pe tirs, un urcuş în spirală către înălţimile cele mai de sus"[6]. Iar Antonie Plămădeală defineşte isihasmul ca fiind: "rugăciunea neîncetată care conduce sufletul către isihie, către liniştire"[7]. Extrapolând, am putea folosi pentru o posibilă definiţie a isihiei un vers superb din Vasile Voiculescu: "Să trăieşti eternul timp interior".

Iată că se poate concepe un parcurs de la isihasm la marea poezie. Cine oare, dintre marii poeţi, înafară de Vasile Voiculescu l-a mai incercat ? Poate doar Daniel Turcea, fiu duhovnicesc al lui Anghel (Arsenie) Papacioc, condamnat la rândul său_ca membru al grupării *Rugul Aprins* la 20 de ani de temniţă. Simple presupuneri...

Revenind la comentariile lui Bartolomeu Valeriu Anania asupra poeziei religioase a lui Vasile Voiculescu, ele au girul unei persoane înduhovnicite, poet care la rândul său a încercat să pună în pagină o experienţă aproape cu neputinţă de împărtăşit altora, să dea expresie unui zbucium pe care Fericitul Augustin îl definea astfel: "Neliniştit este sufletul meu până ce se va întâlni cu Tine, Doamne!" Sentimentul care domină poezia religioasă a lui Vasile Voiculescu, notează Bartolomeu Valeriu Anania, este iubirea dintre Dumnezeu şi om. Un sentiment de egalitate plenară, în care nu au ce căuta teama sau supunerea."Căutarea se consumă în ambele sensuri."[8] E posibil ca Dumnezeu să fie Cel care are iniţiativa. Atunci, El se coboară în sufletul omului, fie şi prin efracţie:

Tu, Doamne-al cerurilor eşti miner
De-ai tăbărât în mine ca-ntr-un munte (...)
Ce slavă stă-ngropată-n neagra tină
De Te căzneşti cu-nverşunare să-mi pătrunzi
In inimă, ca-n cea mai nesecată mină? (*Minerul*)

Sau Dumnezeu este imaginat ca un fur ce se strecoară pentru o clipă în tainiţele sufletului, pentru a le transforma în cer , ca-n versurile:

"Oho, Te-am prins, Doamne, nu mai scapi,
Te ţin prizonier...
Bine, zâmbi El, ţine-mă o clipă:
Ah, gemui, pier...
O clipă, inima mi se făcuse cer"(*Prinzonierul*).

Sau, invers, omul este cel care are de gând să făptuiască o tâlhărie celestă , azvârlindu-se în împărateasca bazilică albastră, ca să-I fure dragostea, ca în poezia *Tâlharul*. („Cucernic tâlhar./Aş sări hoţeşte pe o fereastră…/Doamne, numai dragostea Ta aş fura"). In universul poeziei lui Voiculescu, arată Anania," theandria" este nu numai împlinirea omului

[5]Op.cit, pp..165-166
[6] Valeriu Anania-*Rotonda plopilor aprinşi*,Ed.Cartea Romanesca, 1983, pp..257-258
[7] Antonie Plămădeală-*Tradiţie şi libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Editura Fundaţiei culturale române,p.27
[8] Valeriu Anania-*Din spumele mării*, pag.167

BDD-A21927 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:56 UTC)

prin Dumnezeu, ci şi a lui Dumnezeu prin om. Mântuirea omului, starea lui de fericire, revenirea lui în paradisul pierdut este şi împlinirea visului lui Dumnezeu:

"Nu dragoste, nu milă, nu iertare
Vreau dumnezeiasca mea stare
Dă-mi-o, dă-mi înapoi ce-am avut
Intregeşte-mă şi întregeşte-Te cu mine*"(De profundis)*

Iubirea omului pentru Dumnezeu este, la Vasile Voiculescu, deplină, astfel încât nici măcar căderea nu o poate umbri („Căderea din înalţimi e tot zbor"), sau, după cum explică Anania, „Dumnezeu nu-l poate arunca pe om în afara lui, pentru că, nemărginit fiind, El nu are un exterior al său. Chiar când e vorba de o dramă a omului, aceasta nu se poate consuma decât înăuntrul veşnicului Dumnezeu"[9] . Aceasta, precizează Anania, este una din cheile majore ale înţelegerii poeziei lui Vasile Voiculescu.

In prefaţa volumului „Călătorie spre locul inimii", Zoe Dumitrescu Buşulenga susţine, la rândul ei, că ucenicia trăirii isihaste deprinse de poet la Mănăstirea Antim a fost esenţială pentru poezia lui, dar şi pentru martirajul care avea să-i încununeze existenţa. Poezia religioasă târzie a lui Vasile Voiculescu nu mai este, ca în" Poeme cu îngeri"(1927), preponderent descriptivă, „ilustrând icoane, parabole evanghelice sau stări de adâncire contemplativă în sine". Ea devine zbuciumul şi strigătul celui „intrat pe calea adevărului şi vieţii", în relaţie cu Dumnezeu, a celui "care-L caută şi se pregăteşte pentru marea întâlnire, încercând să se facă asemenea Lui, luându-şi asupra toate durerile lumii(...) Ni se pare că aici se înnoadă întrebările acelui răstimp de cumpănă în viaţa artistului , când, pe teme ermetice şi oarecum apofatice, scria (…) *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare*, pisc de perfecţiune estetică în literatura noastră"[10]

Tema unică este setea de Dumnezeu, o sete aprigă, un dor fără saţiu, cum va spune mai târziu poetul Emil Botta. Sunt adevărate imnuri care "celebrează Creatorul şi creaţia, care liturgisesc liturgia cosmică povestind mai ales relaţia sufletului cu Făcătorul său, prin ieşirea în timpul interior. Când intuind sămânţa de Dumnezeire din el (*De profundis*), când cântând cu o smerită exultanţă venirea Domnului (*Intâmpinare*), când certându-se cu Domnul, ca Iov (…),eroul liric tânjeşte necontenit după reuniunea cu Cel din care a pornit."[11] Mai multe poeme, arată Zoe Dumitrescu Buşulenga, sunt dedicate chiar rugăciunii, mai precis rugăciunii inimii, aceea care statuează practica isihastă. Dacă în poezia *Numele tău* rugătorul îşi spune neputinţa de a atinge binecuvântata stare de unire cu divinitatea („ Iisuse, numele tău dulce de jar/cu buzele-l spun în zadar…/putredul gând/ se rupe ca firul plăpând"), în schimb în *Rugăciunea cordială* ultimele versuri aduc împlinirea:

"Inima nesimţit se roagă fără cuvinte
Arde numai ca o candelă cuminte
A cărei rostire-i lumina"

O cheie de citire nouă aduce Zoe Dumitrescu Buşulenga şi asupra *Sonetelor închipuite,* pe care le pune faţă în faţă cu aceste imnuri religioase (mai ales că au fost scrise în aceeaşi perioadă). Se poate identifica acelaşi glas, al dorului de unitate, strigăt al spiritului care „se simţea fragmentat, rupt din uriaşa totalitate a Creatorului şi căzut în starea de imperfecţiune după ce cunoscuse inefabila bucurie a unităţii originare"[12]. Căutarea neistovită, dramatică a lui Voiculescu ar exprima dorinţa de unitate androginică la nivelul cuplului, în

[9]Op.cit, pag.166
[10]Zoe Dumitrescu-Buşulenga-Prefaţă la Vasile Voiculescu- *Călătorie spre locul inimii* , Editura Fundaţiei Culturale Române,Bucureşti, 1994 , pp.6-7
[11] Op.cit., pag 6
[12]Op. cit.,pag 9

BDD-A21927 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:56 UTC)

spirit platonizant, iar la nivel cosmic dorinţa de unire a făpturii cu Făcătorul, prin rugăciunea inimii.

Si Roxana Sorescu, în prefaţa volumului *In grădina Ghetsemani* sugerează citirea în paralel a *Ultimelor sonete ale lui Shakespeare.Traducere imaginară* cu poemele mistice . Astfel, "se dezvăluie unitatea iubirii din sonete cu iubirea prin care omul e legat de Dumnezeu. Sensul alegoric al sonetelor devine mult mai clar raportat la regimul unitar al textelor"[13]

La fel ca Bartolomeu Valeriu Anania sau Zoe Dumitrescu Buşulenga, Roxana Sorescu distinge două tipuri de raportare la transcendent în opera poetică a lui Vasile Voiculescu. Poemele publicate până în 1944 sunt ale unui credincios care trăieşte *sui generis* în cadrul convenţional al reprezentărilor religioase. Altceva sunt poemele publicate postum, în care „orice convenţie e abolită în favoarea unui lirism eroic, al dialogului direct cu divinitatea".[14] Râvna esenţială a poetului este de a realiza unirea cu forţa supremă prin rugăciune: "Tu şi eu, Doamne, tainic nedespărţiţi în aceeaşi unică lucrare de viaţă." Intâlnirea cu divintatea nu e o cale regală, notează Roxana Sorescu, ci mai ales o luptă şi o înfruntare. "Emblema ei ar putea fi lupta lui Iacob cu îngerul(…) Când comunicarea nu se poate realiza, când orice strădanie e un eşec, rămâne, în deznădejdie, urletul.[15]

„Cum? Nu Te-ating nici visul meu, nici dorul?
Tu, ce cunoşti şi-un pai cu dinadins?
Poate că nu ştiu să mă rog...Prihană,
Sălbătecie-i tot ce-ncerc a-Ti spune...
Dar urletul de lup prins în capcană
Nu-i pentru Tine tot o rugăciune?"

Roxana Sorescu identifică surprinzătoare similitudini între poezia *Rugăciune către Centrul Eternei Gravităţi* şi ultimul poem din ciclul *Ultimelor sonete ale lui Shakespeare*, care au fost scrise în aceeaşi zi. Metafora gâzei rotindu-se în jurul luminii este înlocuită cu afirmarea rotirii omului în jurul Centrului său gravitational.

"Pe-orbita unui cuget despre Tine
Mereu m-alung şi mă-nvârtesc în hău:
Fără să ies o clipă din mine
Simt că mă rotesc orbeşte-n jurul Tău
Neabătut din a slavei Tale cale
Aprig mă lup în orice clipă pentru
Smulgerea din orice lege a robiei universale;
Să atârn numai de frumuseţea puterii Tale"

In poezia *Taborul*, din volumul *In grădina Ghetsemani* , poate fi considerată o "capodoperă a transfigurării", fără egal în literatura română."Pogorârea luminii primordiale, notează Roxana Sorescu, prefigurează, în vizibil, Invierea, pe care nici un ochi omenesc n-a văzut-o. Antinomiile se anulează în dobândirea deplinei libertăţi"[16]:

"Suflete, fii gata să urcăm Taborul;
Soarele şi Luna au orbit în piscuri
Când, atunci, spendoarea şi-a vărsat zăporul
Peste spăimântate, negrele lor discuri
Ci pe noi, schimbaţii mai presus de îngeri

[13] Roxana Sorescu-Prefaţa la volumul *In gradina Ghetsemani.Antologie de poezie mistică*, Editura ART,2009, pag.23
[14] Op.cit.,pag 6
[15] Op.cit.,pag 22
[16] Op.cit. ,pag 27

BDD-A21927 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:56 UTC)

Vipiile sacre slobozi azi ne lasă...
Doar atât să spunem, tari, fără de-nfrângeri:
Noi, copiii Slavei, ne-nturnăm acasă"(Taborul)

In acelaşi volum, mai multe poezii deconspiră modul în care se reconstruieşte sufletul omenesc, sub puterea rugăciunii; omul închinător ar pune întreaga lume la picioarele Domnului, ca ofrandă, sub chipul unui vas de alabastru, cum oarecând Maria Magdalena. Mirul se revarsă la scară cosmică, semn al preaplinului sufletesc ("Vas de alabastru plin cu mirul lunii/ Cerul nopţii calde-Ti curge la picioare"). In poezia "Taina mărului", parabolă a rugăciunii, un vieme care înalţă imnuri rozând în miezul mărului primeşte, ca răsplată, rumenirea mărului. O poezie emblematică este "Călătorie spre locul inimii",care detaliază modul cum se petrece coborârea minţii în inimă, cu revelaţia finală, a transbordării din timpul finit în eternitate, fiindcă ,, locul inimii noastre sălăşluieşte-n Cer".

Poet al îngerilor, cum a mai fost numit Voiculescu, el află prin martiriul vieţii sale că îngerii nu numai că pot fi simţiţi în preajmă, coborând foarte aproape, dar pot să-i înnobileze pe oameni, împrumutându-le din atributele lor, transformându-i, prin iubire, suferinţă şi jertfă, în fiinţe angelice. O astfel de dâră lasă trecerea prin lume a poetului Vasile Voiculescu.

Bibliografie:

Anania, Valeriu. *Poezia religioasă modernă.Mari poeţi de inspiraţie creştină*, în *Din spumele mării*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995

Anania, Valeriu. *Rotonda plopilor aprinşi*, Ed.Cartea Romaneasca, 1983

Diaconescu, Ioana. *Lotul Rugul Aprins.Preoti şi martiri*, Sofian Boghiu, în România literară nr.46. 7 noiembrie, 2014

Diaconescu, Ioana. *Rugul aprins al Maicii Domnului*, Condamnarea 8 noiembrie 1958, sentinţa nr.125, în România literară nr.1-2 din 2013, noiembrie, 2014

Plămădeală, Antonie-*Tradiţie şi libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004

Dumitrescu-Buşulenga, Zoe. Prefaţă la Vasile Voiculescu- *Călătorie spre locul inimii*, Editura Fundaţiei Culturale Române,Bucureşti, 1994

Sorescu, Roxana-Prefaţa la volumul *În gradina Ghetsemani. Antologie de poezie mistică*, Editura ART, 2009

http: //războiîntrucuvânt.ro/recomandări/2012/10.07/rugul-aprins-mişcarea-antim/

BDD-A21927 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:56 UTC)